

7 Ultimo * nor. quod olim solebant corpora maiores nostri in dominis propriis sepelire, sed propter cadaverum ferorem statutum fuit, quod extra civitatem sepelientur, & pena statuta contra facientes sepulchra in civitate, & magistratus patientes hoc fieri, est in l. 3. §. dicens Adrianus, de sepul. viol. Et leg. mortuorum de religio, permittebant enim sepulchra, vel in cœmeterio, vel in alio loco ad hoc deputato, vel sacrificato, vel in propriis praediis, & quicunque locus per illarionem corporis mortui religiosus efficiebatur, l. 2. in princip. Et §. Pratoris, de religio. Verum quia per hoc damnificabatur Dominus loci, fuit provisum, per d. tit. de religio. ut l. 2. §. 1. Et §. 10 qui eod. iiii. nunc vero per-

mittitur in civitatibus sepeliti, & aliis locis consecratis, secundum conditionem personarum.

Quantum * autem ad effectum, non est curatur de loco sepulcharum: quia Domini est terra, & plenitudo ejus, 3. quod ubiquecumque facit o. sacram de sepul. Et not. Fioren. in rubric. de religio.

Apud * quam Ecclesiam quis debet sepeliri? Dic apud illam, quam elegerit, ut habetur 13. q. 4. in somma dummodo taliq[ue]nt. Ecclesie parochiali partem, extr. de sepul. o. de his o. cum super, & habetur in c. fin. edit. lib. 6. Et in Clem. dudum, §. verum, de sepulchro. Sed in sepulturis parentium filij collocandi sunt: de quo dic, ut habetur 13. quest. 2. editum, Et cap. placuit.

TRACTA

TRACTATVS II. DE SERVITUTIBUS, TAM URBANORUM, QUAM RUSTICORUM PRÆDIORUM.

1 Servitutes rusticorum prædiorum, servii, rust. præd. Et Inst. de serv. in princ. & §. inter rusticorum præd. Nunc de singulis videamus, & primo de itineris.

ERVITUTES RU-
STICORUM PRÆDIORUM
sunt hæc: Iter, Aclus,
* Vin, aqueductus,
aquæductus, peco-
ris ad aquam appul-
sus. Jus pascendi, Calcis coquen-
da, Arenæ fodenda, Licere altius tollere, & officere prædio vicini,
domini, & vel prætorium, vel protec-
tum habere. Licere habere iter, ut bo-
ves per quoniam fundus colatur, in vicino
agro pascantur, coactaque habeantur.
Item ut pedamenta ad vineam ex vicini-
ni prædio sumantur. Item vicino cuius
lapidicina fundo quo immincent, jus
eille terram in fundum jaceat, laxa posita
habere, & ut in tuum lapides pervol-
vaneat, ibique polsi habentur, inde-
que exportentur. Item togurium mihi
licere habere in mo, &c. his simil. ut est
text. in l. 2. Et 3. Et veluti in final. ff. de

ADDITIO.

2 Domum. Quomodo capiatur ver-
bum domus, vide Alexand. 1. volum.
conf. 4.8. in ultim. colum in fine. Et domus
sumuntur in jure variis modis, vide Cor-
neum 1. volum. confil. 5.6. & in 3. vo-
lum. confil. 19.8. in 4. volum. confil. 4.1.

CAPVT I.

De Servitutibus Itineris.

1 Iter est jus homini eundi, ambulare
di, nec non june, sum agendi, vel
velocius.

2 Iter ab ambulare in quo differt.

3 Promitterat si quis uni iter, an jus, Et
servitum si sibi promittere voleas-
tur: fecis qui factum promisit.

4 Itinera

- 4 Itineris servitum qui habet, au pos-
si ire, nedum pedes, sed etiam
equus.
- 5 Servitum itineris habens, si velit
ducere jumentum, & planum,
onerasum frumento, vel aliis re-
bus, & etiam ipse ascendere, an
super servitum fundum transire
valeat.
- 6 De loco servitum itineris si dubite-
tur, arbitri, vel communis ami-
cas, qui hoc dirimere debeat, af-
fumti debet.
- 7 Servitum itineris habens, si locum
elegerit, licet amplius variare non
possit, illa tamen qui servitutem
concessit, bene posset, si abesse al-
terius incommodo sit.
- 8 Iter vel alterius servitus si legetur sine
ulla loci determinatione, electio ad
quem spectabit, an scilicet ad pro-
muntentem, seu ejus heredem, an
ad illum, cui servitus legitima, vel
promissa fuerit.
- 9 Iter, ad podium durorum commune
si legetur, nec legatur, si itineris
loco convenienter, quid juris.
- 10 Itineris latitudo, quanta esse debeat.
- 11 Via cuius latitudinem, quis debet.
- 12 Iter, aut datum per cuius locum se
quispiam aliqui exsulet, an possit
nit, vel pluribus per eundem lo-
cum, vel iter, vel alterius cedere.
- 13 Aqueductum si alii co-cessero, an
alterius iter per eundem locum da-
re, vel cedere potest.
- 14 Itineris servitus sicut in certa fundi
parte constituta potest, ita etiam
pro certa temporis parte.
- 15 Fundi servitum & dominantis Do-
minus qualiter servitum fundo
nisi possit, & ad quid Dominus
fundi servitum tenetur.
- 16 Iter, adus via, & aqueductus per
fundum tuum, si exenti, an ad

- vacua possessionis traditionem te-
natur.
- 17 Fundus venditus si servitum alteri
debeat an in hoc emptori vendi-
tor tenetur.
- 18 Fundi vendor qualiter teneatur,
quando servitum non expressit
qua in fundo vendio debetur, vel
fundi vendit conditionem, &
eam emptor ignoravit.
- 19 Possessionem qui teneat vacuum
tradere, an liberatur, si rem tra-
dat, que alteri servitum pre-
dialem debeat.
- 20 Iter si excipere debere, puta, quia
sic in convahendo conuenienter, &
tamen fundum liberum per erro-
rem tradidi quomodo mibi suc-
curretur.
- 21 Fundus servitum itineris debet
alluvione et rupatu, quomodo in
pristinam servitum restitu de-
beat.
- 22 Fundum per alienum an quis ire se-
transire valeat, & an dominus
volentes ire, vel transire per fun-
dum suum prohibere possit.
- 23 Fundum meum ingredi voluntem
propria manu, & autoritate re-
pellere possit.
- 24 Agrum per alienum ire fia est, si
Dominus non prohibeat: ipsa ta-
men non est, si Dominus ipse pro-
hibeat.
- 25 Itineris, sive eundi in fundum meum,
in quis in quasi possessione sit: ita-
que eum quomodo eari impedit
non possit, & si impediat de
interdic, atque privat, re-
cien, quibus competat, & que, ac
quot ipsum consequantur.
- 26 Servitum inter affirmacionem,
& negationem que differentia-
sit.
- 27 Iure aliquo suo quod quispiam usus
futri quomodo probetur.

28 Itinere

- 28 Itinere per seipsum quod aliquis
usus fuerit, an sufficiat, & an sa-
tis sit, quod alius pro se inviterit.
- 29 Itinere per vicini fundum si quis-
piam usus fuerit, si que ad illum
locum, ad quem est ingressus, est in
quasi possessione, & ei competit in-
terdictum de itinere atque pri-
vato.
- 30 Via usum sciente & paciente adver-
sario an restringere necesse sit.
- 31 Itinere vel actu si quispiam usus sit, suf-
ficiunt nec desideratur, quod servitus
constituta fuerit, vel debeatur.
- 32 Itinere vel alia quod quis usus fue-
rit non sit, nec clam, non precario,
quomodo probetur, & cui hoc
manu probandi incumbat.
- 33 Servitum habenti rusticam, iure
magis consulitur, quam habenti
servitum urbanam.
- 34 Fundum per alienum quod quis i-
veris saltem per 30. dies, & proper-
hoc in quasi possessione esse dica-
tur qui inde militis reficiat.
- 35 In possessione juris illud vulgare lo-
cum habet, vim ut licet repellere.
- 36 In servitutis incorporalibus, que
causam discontinuam habent,
quispiam in quasi possessione esse
dicitur, etiam si nulo modo suffi-
cienti tempore usus est.
- 37 Dominus eum, qui est in quasi pos-
sessione juris, eundi per fundum
suum quomodo expellere poterit.
- 38 Interdictum de itinere privat, re-
cien, quibus competat, & que, ac
quot ipsum consequantur.
- 39 Interdictum de itinere atque refic.
an alius sit ab interdicto de itinere
atque privat, & ita an
duo interdicta sint, vel unius tan-
tum duo capita habent.
- 40 In interdicto de itinere atque pri-
vati, refic, quis servitutem consi-
tutam probare necesse habeat.
- 41 In interdicto de itinere atque pri-
vati, refic, quare quispiam una præ-
bare necesse habeat, scilicet se
usum hoc anno fuisse, & servitu-
tem sibi constitutam esse.
- 42 In interdicto de itinere atque pri-
vati, scilicet in quasi possessione
via, itineris vel alium probem, ne-
cessere probare habeam, quod servi-
tus mihi invito constituta sit, &
cetera que sequuntur.

Iter est jus hominis eundi, ambu-
landi, nec non jumentum agendi vel
vehiculum, ut l. in princ. ff. de ser. rust.
pred. Et jus intelligitur eundi, id est,
quod solus ire possit: ambulandi cum
alio, ita exponi gloss. d. §. 1. & in d. l. 1.
in princ. ver. eundi. Vel alter intelligi
potest, videlicet ius eundi, scilicet plane
ambulandi, scilicet currendo, secundum
gloss. in ver. eundi.

Ex quo not. secundum Ang. & Paul.
de Castr. in d. l. 1. in princ. differentiam
inter, Iter,* & Ambulare. Nam ite dic-
tut qui solus & plane vadit: Ambulare
vero dicitur cum socio, etiam curren-
do vel cantando. Sed qui habet iter,
habet utrumque. Si autem haberem
alterum tantum, puta, si conceditur a
michi quod possim ire per fundum
tuum, non possim ambulare cum socio
vel currendo ire: & sic verbis instru-
mentis sunt inspicienda, secundum di-
ctum Paul. in d. l. 1. in princip.

Et ex hoc not. aliud, * quod ille
qui promittit uni iter, videatur promit-
tere sibi jus & servitum, & per con-
sequens quod possit ire & ambulare.
Sed qui promittit uni, quod possit ire,
videatur promittere factum b & sic b
solus ire, non ambulare, ut not. Bart.
in L. pen. ff. de ser. rust. pred. de quo
etiam vide per eundem in stipulatio, §.

G g f

si quis ita, & ibi per Dd ff de verb obl.
& per gloss. & Dd. in l. 1. §. 1. & per
text. in §. item si in facto, in ea, l. 1. &
ibi omnino vide Pan. ff de verb obl.
quod est notable, quod sunt huiusmodi instrumenta. Quandoque tamen iter non est servitus, ut si fructuario derur a domino alterius praedij, ut l. 1.
§. 2. si serv. vend. Quandoque etiam iter grossio modo dicitur qualibet via, per quam iter: *ut volunt gloss. Instr. de serv. in princ. in ver. jumentum, in fin. & Azo. in sum. C. de serv. §. est autem iter.* Et ideo iter quandoque dicitur via, sed impropre: *ut est text. cum gl. in fin. in l. quantum ad juris pertinet. in fin. ff de verb. sign.*

*4 Sed queatur, nunquid ille, * qui habet servitutem itineris, possit ire, nemum pedes, sed etiam eques? Dic quod sic, *in leg. qui sella, in principio, & leg. inter actum, ff. de serv. rustic. prædior. & not. gloss. in leg. 1. in princ. eodem titulo, in ver. etiadi, in fin. & Azo. in sum. codice titulo, in §. est autem in fine; imo potest se deportari facere in lectica, vel rheda, aut curru, ut est text. cum gl. in d. l. qui sella, in princip.* Quod intelligo five ducatur per unum equum, vel jumentum, five per duos, secundum Paul. ibi, vel etiam plures eadem ratione, quod non, maximè pro nobilibus, qui septimum se ducere faciunt per rhedas aut currus cum quadrigis; quia si habent in fundo alterius servitutem itineris, possunt transire per dictum fundum cum suo curru, vel rheda. Et intellige predicta, quando habens servitutem itineris, ascendit equum, vel currum. Secus fuisset, si duceret equum, vel jumentum, aut currum ante se, vel post se, quia non posset, ut l. 1. in fin. ff de serv. rust. præd. & not. gl. in l. qui sella, in princip.*

Sed quid si habens* servitutem itineris, vult ducere jumentum, & plurimum oneratum frumento, vel aliis rebus, & etiam ipse ascendere, an transferre possit per fundum servitutis? Si consideramus personam, quæ est eques, vel iuxta curru, & potest, per d. l. qui sella in princip. & d. l. inter. Si consideramus, quod equus vel curru est oneratus aliis rebus, videtur quod non possit per dicta iura. Ego credo quod sit confidendum, quod principaliter agitur, si enim principaliter intendit ducere equum, vel currum oneratum, ut faciunt milites qui onerant equos fuos herbis, vel feno, aut frumento, & ascendunt super sarcinam, vel sicut faciunt molendinarij, & runc licet videatur esse eques, tamen quia principaliter hoc non agit, sed tantum vult sarcinam ducere, & non potest, argum. l. si quis, nec causans cum ibi nor. ff. si cert. per. si vero principaliter intendit ire eques, vel in curru: tunc etiam super equo, vel curru portet alias res, sicut fit septimum pro illis qui vadant ad villam, quando portant super equo carmen, vel sarcinam, vel similia; vel cives qui mutuant uxores suas, vel familiam super rheda, vel curru: & faciunt etiam onerare rhedam, vel currum lecto, vel alii supelleciliibus, & aliis rebus sibi necessariis in villa: tunc attento quod principaliter persona defertur, teneo quod ire potius dicatur, quam agere: & si habet servitutem itineris in fundo alterius, non poterit prohiberi transire cum dicto curru, vel vehiculo cum persona, & rebus, pro quo facit leg. pff ad exhi. & istud allegatur ad concessionem transitus factam armigeris, ut intelligatur civili modo, hoc est ut transiret per partem minus damnosam, & isto casu debet eligi locus, per quem habens servitutem

servitutem iritatis ire debet, ut d. l. si em. & l. certo generi, §. si torus ff de serv. rust. pred. & debet eligere locum minus domino fundi servientis nocivum ut d. l. si em.

De quo* si dubitetur, debet assumi arbitrum, vel communis amicus qui habeat hoc dicimur, ut d. §. si torus, ibi, arbiter dandus est, & in §. si locus in fin. in es. l. ut not. Paul. in d. §. si torus, & postquam facta erit electio de uno loco, non poterit amplius variari, ut d. l. si cui, immo exercere patres libera remanebunt, ut §. si torus. & ita tenet gl. in d. l. l. si cui, & l. nam satis, §. ceterum arque, ff quenadmodum serv. ami. & vide que dicta sunt circa predicta in precedenti, lib. 9. q. prima in princ.

7 Ubi dixi, quod * licet habens servitutem, si elegit locum itineris, non possit amplius variare, tamen ille, qui concessit servitutem, bene potest variare, quando varia sine incommodo alterius, ut l. 2. §. pen. ff. de sumpt. fin. & ita habet gloss. fina. in dict. leg. si cui, ff. de servitu. que est not. & eas sequitur ibi Bart. & Dd. Quarto, & ultimo casu principali, quando est commissa, vel constituta servitus per certam, & determinata partem fundi, & tunc non habet dubium, quod per illam tantum partem debet ire, & non per aliam, quoniam alia partes fundi ab ipso principio sunt liberae, & non cadet hinc electio. Per locum enim designa non bene possum ire, secundum quod mihi placet, & potest mihi constituta servitus ad certam partem fundi pro diviso, ut l. ad certam ff. de servitu. & l. qui per certam, ff. communia prædio, licet non ad incrementum, vel pro individuali, ut l. 2. & l. pro parte, ff. de serv. & addet l. certo generi, §. latitudo ff. de serv. rust. predio. Puto tamen quod licet concedenti

servitutem, mutare locum, dummodo faciat sine incommodo illum, cui servitus est promissa: ita quod non minus commodè per alium locum definitum servitus constitutatur, argum. l. 2. §. penit. ff. de relig. & sumpt. fin. quæ hoc probat in glost. in d. l. cui ff. de servit.

Quarto* etiam quid si legatur, aut g. promittitur iter, vel alia servitus sine alla determinatione loci, ad quem spectabat electio? an ad promittentem, scilicet ejus hæc: dem, an vero ilium, cui est servitus promissa, vel legata? Et videatur quod electio sit promittentis, vel haeredis, per l. si via ff. de serv. rust. pred. in contrarium videatur, d. l. si cui. Sed dic circa illam questionem, ut plene dixi in preced. lib. in §. quæst. princ. in versic. sed dubium est, & addet que dicam in ver. item quoniam in fin.

Sed quid si* legatur iter ad prædium commune duorum, nec legatarij de loco itineris consentiant? Dic quod servitus non acquiritur, nec depertitur, ut l. itineris, ff. de serv. rust. pred. & sic discordia inter collegatarios ejusdem servitutis impedit acquisitionem ipsius, quod intellige secundum gloss. & Angel. ibi, donec discordia durat. Nam compelli possunt per judicem ad concordiam, per l. fina in fin. in princ. Cod. communia, de leg. & l. buju/modi, §. fina. ff. de lega. 1.

Item* quarto, quanta debet esse latitudo itineris? Concluse sic breviter. Aut à princ. est expressa, certa & determinata latitudo a partibus, & illi standum est, ut l. certo generi, §. latitudo in princ. ff. de serv. rust. pred. Aut à princ. nil determinatum est expellere per partes, & tunc si partes postea concordant quanta debet esse latitudo, & per quem locum fundi, istud est servandum, quod primum determinatum

est, servitus in eo loco, id est, ea latitudine consistit: ceteræ partes fundi libertate sunt, dicitur certo generi, § si totus, verba, ut sister. Sed si partes non convenient, tunc aut locus per quem sit eundum, non adiecta latitudine nominatus est: & tunc per cum locum qualibet parte iter poterit, ut d. § si totus, in principi, donec conveniat alter: & si non convenient, arbitrio est, communis amicus dandus est, qui hoc determinet, ut d. l. certo generi, § si totus, in fine, & §. Latitudo, in principi. Aut est nominata latitudo, sed non locus: & tunc qualibet parte fundi iter poterit levata latitudine in pacto comprehensa, ut d. § si totus. Aut locus per quem ite debatur, non exprimitur a patribus: nec etiam latitudo adiecta est: & tunc per totum fundum: sed arbitrio, id est, communis amicus dandus est, qui ex officio suo determinet, & locum per quem ite debatur, & latitudinem, ut probatur in d. l. certo generi, § si totus, & § latitudo, cum sequent. Et ea quæ dicta sunt de loco, & latitudine itineris, habent locum etiam in servitio ceteris, ut probatur in d. § si totus, & § latitudo.

11. Quid * autem in via, cuius latitudinis sit debatur, habetur in l. via latitudo & d. l. certo generi. & Lxii constitutus in princ. ff. de serv. rust. pred. dicam iusta de ser. via.

12. Quare circa * praedicta quid si quis per certum locum iter, aut actum aliqui cedat: an possit postea alij vel pluribus per cundem locum, vel iter, vel actum cedere? Dic quod sic, l. qui per certum, ff. communia prædior. & potest cedat pluribus, vel simul, vel separatis, ut l. Lucio, verba, respondi, ff. de aqua quo, & asti, sicut potest etiam concedi pluribus ius aquæ descendat, ut d. l. Lucio, & l. l. § si de serv. rust.

præd. & nos per gl. in l. aquam, C. de servit. de quo in iure aquæductuum. Et hoc intellige, quando primo cui cessit, non nocet: alias fecus, cum caula prioris concessionis si posterior, quia non potest à posterioribus impediti, ut l. 2. § si fin. & l. per quem locum, eod, rurul & nos gloss. in d. l. quis per certum, ff. communia præd. & d. l. aquam.

Sed * quid si aquæductum alij concessero, an alteri iter per eundem locum dare, vel cedere poterit? Dic quod non, ut d. l. per quem locum, & est ratio, quia per iter secundo loco concessum impeditur aquæ descendat: alias non: puta quia uno tempore unus habet ius aquæ descendat, alias alio tempore habet ius itineris, & sic per iter non impeditur servitus aquæ primo concessa, tunc bene valeret, argum. Lin concedendo, ff. de aqua pluv. arc. & l. loci jure, §. si qui & l. Lucio, & l. f. ff. de aqua quo, & asti, & nos gloss. in d. l. per quem locum.

Ex quo no. * quod sicut in certa 14 fundi potest servitus itineris constitui, ita etiam pro certa parte temporis: puta quod de die tantum ire possit, ut l. ince. ff. communia præd. de quo vide quod dixi in superiori, lib. in tit. de fer. itineri, sive adiutor, in princ. facit, l. si sic constituta, & l. si communia, §. fin. ff. quemadmodum, servitus amic. & l. erit, § modum in fin. l. via. §. i. ff. de servit.

Quare * ulterius, qualiter dominus fundi servientis, & dominantis possit uti fundo servienti, & ad quid teneatur dominus fundi servientis. Et pro declaratione pone, ubi debetur servitus per adiutorum, quo nisi opere facto iti non potest, an licet fodiendo & obstruendo iter facere. Dicas, quod sic, ut l. iter, ff. de serv. & si non est adiutor de plano, puta quia fundus servientis

vientis est altior, potest ille cui debetur servitus itineris vel gradus vel cives in fundo servienti facere, & de fundo servienti demoliri quantum necesse est itineris caula, ut est exp. notat. in servitutes, qui in superficie, §. si domo, ff. de serv. urb. præd. que licet loquatur de set. urban, camen idem est in rusticis, part ratione: de quo vide omnino qua dixi in precedenti lib. in princ. in q. in principi. vers. item licet non est in cui servitus debetur. Item potest ille cui debetur servitus deprimer & elevar locum servientis, ut commode servitute uti possit, si hoc est fibi necessarium, nisi alia actum sit expire, ut leg. refectoris, ff. communia prædior. vel nisi hoc sit cum magno incommmodo domini fundi servientis: & ita posse intelligi, l. 1. §. fin. ff. de riv. & l. 3. §. pen. ff. de irri. atque privat. & ita dixi in dict. q. in princ. in fin. Item locum servientis sternere, & arborum impendentem, id est, valde pendente incidente licet quando iter inhabile reddenter, ut l. loci corpus, §. si quis mihi, ff. si servitus vend. & si sternere aut reficerre impediatur potest agere confessoria, ut ibi. Salice autem sternere non licet, nisi convenienter, ut dicitur, in dict. §. qui mihi in fin. Item potest reficer ad locum servientis accedendo etiam ad loca quæ non serviant, ut dict. leg. refectoris, & dict. §. si quis mihi ut dixi, in d. q. ubi omnino vide. Item pontem quo ite vel agere possit, extrete potest, sed non arcum, hoc est pontem lapideum: imo nec dominus fundi servientis supra iter alienum id est, supra eum locum, in quo alij iter debetur, arcum causa ducenti aquam jure facere potest, ut l. supra iter. in princ. & ibi vide gloss. Bar. & Dd. ff. de aqua pluv. & vide quod di-

x supra de ponte, in principi. in preced. libro. Item praedicta possunt fieri non solum per illum cui servitus debetur: sed etiam per ejus magistros, fabrios, & operarios: qui si prohiberentur, dominus fundi servientis prohiberi videtur, ut dict. l. refectoris, ff. communia præd. & dixi in d. q. in princ. ubi etiam potius, cujus expensis hoc fieri debeat: Dominus autem fundi servientis non potest in eo loco, per quem mihi iter debatur, adficere: & si adficere velit, postum impedit per confessoriā, ne adficetur, sed si jam adficatum est, & probaverit servitum iure in eo loco, mihi concessam, potero petere quidquid adficatum est contra debitam servitatem huiusiter per confessoriā destinari, ut est text. quem omnino vide in l. si loco, ff. de serv. vend. possim tamen si mihi iter ageat licet per fundum tuum, se eo uti frui, remittere, ut uti frui mihi non licet, & ibi concedere ius tibi esse adficare, per talen concessiōnem non intelligitur ut possis adficere, ita quod impedis me ite, agere dictum fundum tuum, ut l. si mihi eodem tempore, in princ. ff. de serv. rustic. prædior. de quo vide quod plene dixi supra de servit. stillicidij averien. in 10. ques. ubi plene hoc exanimavi. Item locare servitutem, itineris vel aliam & similiem neme potest: scilicet nec dominus prædior dominantis nec servientis, ut est text. cum gloss. in l. locare servitutem, ff. loc. fecus est in servitutibus personalibus & usus. ut l. arborebus, §. usumfructuarius, ff. de usufruct. & ibi vide gloss. quæ ponit rationem differentiam, & declarat, d. l. locare.

Ad * quid autem tenetur dominus 16 fundi servientis: puta si iter, actum, viam, aquæductum, per fundum tuum

emero, an tenea is al traditionem vacua possessionis? Dic quod non, sed cavaes per te non fieri quominus utar, ut l. vero, §. sicut, ff. de act. empt. Et si ratio secundum gloss, ibi, quia incorporalem traditionem non recipiunt, leg. servus, §. inco porales, ff. de acquir. rer. rur. pred.

Sed si fundus venditus debet servitutem alteri, an in hoc venditor tenetur empori? Dic aut non sicut tacita servitus, sed expressa in venditione, & non tenetur, argui. L. queritur, §. si venditor, ff. de adil. adi. & l. pen. in princ. ibi, si tacite a contrario sensu, ff. de evict. & d. l. in vendendo, §. 1. ibi, nec commemoravit venditor a contrario sensu, & not in l. cum venderes, eod. it. Aut servitus non sicut in venditione d. expresa, sed tacita, & d. tunc videtur quod venditor non tenetur, quia non videtur vendidisse fundum liberum, sed qualis esset, ut d. l. cum venderes, & l. qui tabernas, ff. de contrahend. empt. In contrarium videtur, & istud est verius, scilicet quod per emporiem agi possit contra vendicorem, proper, hoc ut dict. leg. pen. ff. de evict. & dict. l. in vendendo, §. 1. & l. Julianus in princ. ff. de act. empt. & est ratio, quia vendus tem in dubio, si nihil dicatur, intelligitur vendere rem liberam, & libera praeferri debet onere servitutis, ut l. in venditione, ff. de actio, empt. & not. gl. notabilis, in dict. leg. cum venderes, & ff. simile gloss. in dict. l. si ex predictis, C. de evict. not. Bald. is. rur. C. de contrah. empt. ut supra dicti, immo etiam debet praeferri propria, non autem libellaria, seu emphytistica, ut not. Bald. in l. mater. circi finem, Cod. de res vend. & ibi etiam Angel. & Bald. in l. si testamentum, Cod. ad leg. Falc. & vide Zabari, c. qua in Ecclesiastico, in 12. q. extra, de confit. quod intellige, si empator ignoravit

sevis

servitutem, secus si scivisset, ut est text. in d. l. §. fina. quem omnino vide circa hoc ff. de act. empt. facit l. queritur, §. fin. ff. de adil. edit.

¹⁸ Sed * dubium est, quomodo & qualiter tenetur venditor, quando non expressa servitutem, quæ debetur in fundo vendito, vel conditionem fundi venditi, & empator cam ignoravit, d. c. aut venditor scivit fundum tempore venditionis alteri servitutem debere, & ejus conditionem, aut ignoravit. Primo casu, quando venditor scivit rem venditam esse subiectam aliqui servituti, puta itinera, vel quod in ea habebat tantum utile Dominium, quia erat emphytectorum vel vafallus, & tunc si non certificaverit emporum ignorantem, ei teneat ad interesse, ut l. 1. in princ. & §. 1. ff. de act. empt. & ita tenet gloss. in leg. pen. ver. tacite. Digest. de evict. Secundo casu, quando venditor ignoravit servitutem, vel qualitatem rei vendita, quia credebat in ea habere plenum jus; & tunc non tenetur empori, ad interesse, sed quanto minoris emptus fuisse, si scivisset, tem non esse pleno iure venditoris, ut l. quoties, ff. de adil. edit. & in d. leg. 1. & leg. Julian in princip. ff. de act. empt. & leg. quod tamen intellige, quando ignoravit, & nihil promisit, secus si alteriuscum eum optimum maximumque esse: quia tunc ad interesse teneat, in l. Julianus §. quid tamen, ff. de act. empt. & tenet gloss. in d. l. quoties.

Et predicta procedure, quando quis venderet rem cum titulo onerofo, scilicet fundum liberum per errorum tradidit, fundum liberum per errorum tradidit, quoniam mihi succurreret. Dic incerti conditione, ut iter mundi conce

citer intelligitur solum transferre jus quod habet, & sic cum servitute, si debetur, vel utile dominium si non habet plus iuris, ut l. si dominus. §. fin. Et leg. servio legato, §. si fundus, & l. si servi electione, §. fina, ad eg. 1. & leg. Mævius, §. fundo, & ibi not. ff. de legat. 2. & leg. ad res donatae, ff. de adil. edit. & c. pauperatu, exira, de dona cum sim quod est verum, quando simpliciter legatur, vel donatur fundus: si in die parsibus. Secus si legetur vel donetur ut optimus maximusque est: quia tunc liber a servitute praestandum est: ut est text. in d. leg. servio legato, §. si fundus, ff. de leg. 1. & ibi no & in l. pen. ff. de evict. & in leg. cum venderes, ff. de contrah. empt. & ita tenet Bart. in d. §. fundo.

Sed juxta predicta * queritur, an ille qui tenuerit possessionem vacuum tradere, liberetur, si tradat rem quæ debet alteri servitutem prædictam: Et dicas quod sic: ut probatur in d. Mævius, §. fundo. Nam ibi dicitur, quod haeres non liberatur, nisi tradidit possessionem vacuum rei legata, tamen ibi dicitur, quod si tradidens fundum legatum alteri servitentem, liberatur, & ibi hoc not. Bart. ubi omnino vide, quod not. pro illa qui tenuerit vacuum possessionem tradere sicut est venditor: ut leg. 2 & 3. ff. de act. empt. quia ex hoc solo non tenetur tradere fundum liberum a servitute. Sed si promisit tradere vacuum, liberam, non liberatur, si tradieret rem alteri servientem, ut not. Paul. in d. leg. Mævius, §. fundo de leg. 2. quod not.

Item * circa predicta queritur, quid si iter exciperit debetrem, puta quia sic conveniens tecum in contrahendo, fundum liberum per errorum tradidit, fundum liberum per errorum tradidit, quoniam mihi succurreret. Dic incerti conditione, ut iter mundi conce

concedatur : ut est text. in l. sed & si me puerum, §. cum iter. ff. de condic. indeb. & ibi vide de hoc plene per gloss. & Dd.

- 21 Item * no, quod fundus qui debet servitutem itineris, & locus per quem iter aut actus, vel via debetur, si impenetrabilem occupatus esset, & intra tempus quod ad amittendam servitutem sufficit, alluvione restitutus est, servitus in pristinum statum restituatur : ut l. si locus, in princ. ff. quenadmod. servit. amitt. & intellige, quod restitutus est ipso iure : ut no. ibi gloss. per l. cum usumfruct. & l. si agor, cuius, ff. quibus mod. uisu fruct. amitt. & potest intelligi secundum Flor. ibi sine nova possessione, & hoc est quod vult dicere illa l. si locus, in princ. Sed si tempus præterierit, antequam alluvione locus restituatur, & servitus amittetur, renovare cogendus est : ut est text. in d.l. si locus, in fin. princ. Et intelligit ibi gloss. quod cogendus sit, scilicet ille cui accrebit illi locus, qui debet servitutem. Item gloss. ibi intelligit, quod cogendus sit per restitutioinem in integrum, ut l. Artificius, in fin. ff. de serv. ruf. præd. & leg. i. §. si quis proper. ff. de vi. attaque priv. sed si locus debens servitutem itineris, est inundatus aquis vel impetu fluminis, vel altero destrutus, ita quod per illum locum habens servitutem itineris non possit ire, an pro tempore quo impeditur propter inundationem aquatum, vel altero possit ire per aliam partem fundi, vel alium fundum vicinum ? Ego in hoc sic dictem : Aut iste cui debetur servitus, potest ire per alium locum, aut non. Primo casu, aut est imposta servitus in uno fundo, qui est in rotundis destrutus, & tunc per alium fundum cui nulla est servitus imposta, ire non pos-
- teat : quia quantum ad hoc, liberum fundum haber, arg. leg. loci corpus, in §. competit. ff. si serv. vend. Aut servitus est imposta in uno fundo, qui pro parte est inundatus, vel altero destrutus : & tunc aut servitus est imposta simpliciter sine determinatione loci : & tunc intelligitur tunc fundus esse servitus imposta, ut l. certo generi, §. si totus, ff. de serv. ruf. præd. Et in hoc subdistingue. Aut fuit dictum, quod possit ire per totum fundummodo per unam patrem, modo per aliam, vel simpliciter per totum fundum ; & in his duobus casibus poterit ire per aliam partem fundi : quia licet semel elegit ire per illam partem, qua est occupata aquis vel defuncta, tamen poterit intrare & eligere aliam, ut leg. nam sicut, ff. quenadmod. servit. amitt. & dixi supra in vers. quare an habemus servitutem. Aut non fuit aliquid dictum expresse in constitutione servitutis, sed simpliciter fuit promissa servitus in fundo : & tunc aut fuit determinatus certus locus per quem ire debet, & tunc illa determinatio fuit facta demonstratore : non causa limitante servitutem in certo loco, puta quia fuit dictum, Volo quod tu habecas servitutem itineris in tuto fundo : sed propter meanem commodatem, volo, quod eas per talem patrem : & tunc quia durat servitus in tuto fundo, illa parte designata occupata, vel destruta, poterit ire dubius ire per aliam. Aut illa determinatio loci fuit facta causa limitante servitutem ad illum certum locum : & hoc casu quia certae partes liberae remanent : ut l. certo generi, §. si totus, de serv. ruf. præd. videtur quod semel facta ita electione & liberato fundo à servitute in aliis partibus, quod per illas ire non possit, per l. si nisi, ff. de serv. & per

ea que dixi supra in d. vers. quero an habens servitutem. Aut stamus in dubio, quia non facta fuit illa determinatio vel assignatio loci causa liberandi certeras partes fundi à servitute : per d. §. si totus. Aut nulla unquam determinatio facta fuit, & tunc aut illa locus per quem coepit ire, non erat solitus ad eundum, sed habens servitutem itineris illum sic constituit, iter dirigendo, & non potest amplius mutare voluntatem : quia certa libera remanent : ut d. si cui ibi, qui primus viam direxisset, ff. de servit. Aut illa locus, per quem incipit ire, prius erat solitus ad iter faciendum, ita quod nullum iter de novo constituit, & hoc casu credo, quod per hoc non videatur illum pro itinere elegisse, & certas partes à servitate liberasse : quia ista non videatur esse electio, sed simpliciter itineratio : & ita limita dilat. si ea, ut habeat locum quando iter fecit semitam de novo facit, aut à principio fuit imposta servitus itineris, non in tuto fundo, sed tantum certa & determinata parti & tunc si illa pars determinata est destruta, per aliam partem fundi ire non poterit : quia omnes aliae partes fundi in principio fuerint liberae à servitute : ut d. l. certo generi, §. latitud. Secundo casu principali, quando ille cui debetur servitus, non potest ire per alium locum, quam per illum cui servitus debetur, vel per alium vicinum : & tunc subdistingue. Aut est totus destrutus fundus, qui debet servitutem, aut pro parte, si tunc, non est dubium, quod ipse non tenetur : sed vicinus debet in uno fundo suo praefare servitutem, argument. l. si quis sepulchrum in princ. ff. de ruf. & sumpt. sur. secundum do. Paul. & i. fra in l. si locus, §. si ff. quenadmod. servitutes amittantur, & dixi in libro precedenti in 10. ¶ ul-

timia questione princ. in fin. & intelligo soluto sibi precio per illum, qui vult habere iter, si probatur in d. l. si quis sepulchrum, in princ. ibi, iusto pretio iter ei praefate. Item intelligo, dummodo judeo opportunitatem loci respiciat, ne vicinus magnum patiatur detrimentum, ut dicit ibi text. Aut locus qui debet servitutem itineris, est in parte destrutus : & tunc aut in alia parte remanet servitus, quod quando fit supra dixi. Et iure servituri per ilam aliam ire poterit. Aut in alia parte non remanet servitus, secundum ea que dicta sunt, & tunc per aliam patrem fundi in qua non habet detrimentum dominio fundi poterit ire praetatio prius ei iusto pretio itineris, sicut dixi de vicino per d. l. si quis sepulchrum, in princ. Aut si via publica est destruta, an possit ire per fundum vicini : vide text. cum gloss. & ibi per Dd. in d.l. si locus, §. fin. ff. quenadmodum servit. amitt. & vide gloss. . dicit. ea. omnes leges in vers. fas in fin. & dixi in d. 10. questione princip. in fin. que omnia bene nota, quia sunt quotidiana.

Quæro penultimo * an quis possit ire seu transire fundum alienum, & an dominus possit prohibere volentes ire seu transire per fundum suum ? & dic quod ire per agrum alienum fas est, ius non est, ut not. in d. cap. omnes leges i. dicit. & not. gloss. in l. per agrum, C. de serv. & not. For. in l. divers. ff. de serv. ruf. præd. qui exponit fas est, id est, aquam est, cum subest causa, & non ius est transire, ut 22. ques. 3. c. ult. Item de iure divino licetum est comedere uvas in agro alterius, sed non exportare : & conterere spicas, sed non immittere falcum, de confe. dicit. 3. discipulos. Sed licet sit fas, & sit aquam de jure divino, tamen non est ius id est, ius non dat civilem actionem ubi

enim aliquid mihi prodest & tibi non nocet, ex quum est ut me non prohibeas, licet jus tibi deficit, ff. d. aqua pluv. arcend. in summa, §. idem Varus, & ita notantur exponit, glossa in d. cap. omnes leges i. dist. Et alio modo potest etiam imponi, ut dicam i. fra in alio artic. & licet stat regula, quod non potest quis de jure pet agrum alienum, & per dominum potest prohiberi: ut est casus in l. divis, preallegat. etiam causa in eo accupandi vel vendandi, ut ibi, & potest per dominum fundi, si praevidenter prohiberi ne ingrediatur, ut Inist. de rer. div. §. plane, ff. de aeg. rer. dom.

23 Item * possim volentem ingredi fundum meum vel per cum transire, propria manu, & auctoritate repellere, & resistere, ut l. quemadmodum circa prius ff. ad l. Aquil. Et not gloss in d. l., §. plane, & possum etiam mihi invito ingrediar vel transire, agere actione injuriarum, l. iur. & si quis me, ff. de injur. & not. gloss. in dist. §. Fallit ista regula in pluribus casibus, qui monstrantur, per gloss. in dist. §. plane, & inist. de rer. divis. §. plane, & in l. per agrum, Cod. de serv. & per gloss. magistrat. l. distinct. omnes leges in ver. fin. in fin. Et alii etiam casus habentur. Primum causus est quando qui velleret ire per fundum alterius domino non prohibente sive severis, sive ignoraverit, quia tunc potest ire, ut l. divis, ff. de serv. sub praedictor, ibi, non volentibus dominis, ubi probatur, quod per alienum fundum quis potest transire, nisi a Domino prohibeatur seu contradicatur, & ita tenet Petr. & refert Cyn. in dist. leg. per agrum.

24 Et sic concordat jus * divinum cum iure nostro, videlicet quod ita per agrum alienum fas est, si dominus non prohibeat, jus non est, si do-

minus prohibeat, & ita etiam servatur in practica. Et intelligo, quod in dubio non videatur velle prohibere, quando cuncto non fieri domino fundi aliquod damnum: g. puta quia g

ite per leuitatem factam & non essent ibi fruges. Secus si non potest ire sine damno, puta in faciendo de novo seminam: quia tunc etiam nesciens dominus videtur prohibere, arg. l. quis fat. & vetare, ff. de furt. vel quando clausisset fundum muro vel sepe, aut alio modo quia per illam clausuram videtur declarare animu suum quod non vult aliquem ingredi vel transire per illum fundum, facit ad hoc quod statim dicam de domo. Et quod per agrum alienum ire licet donec dominus prohibeat: tenet etiam Cyn. in dist. l. i. in 6. quaff. Cod. de servit. & dom. Paul. in dict. leg. per agrum, eadem titulo & ibi per d. l. quod intellige, quando sine damno domini vellit ire & transire: quia cum sit nullus praejudicium, competit cuilibet istud jus eundi, etiam per fundum alienum iure cuiusdam facultatis, secundum dom. Paul. in d. l. per agrum, & ratio potest esse quia dominus praeiunxit non dissentire, secus si esset cum aliquo damno domini fundi ut supra dixi: Item intellige, quando sumus in dubio de voluntate domini: secus si constaret vere vel praeiunxit, quod dominus nolleat puta claudendo fundum, vel alter ut supra dictum est. Item hoc intellige in fundo rustico, secus in domo, quia per dominum alienam non licet ingredi, etiam domino ignorante, maxime per loca, ubi possunt videri secretaria domus & contra facientes retenent ratione injur. l. ss. qui in dominum, ff. de injur. que est in ultim. char. titulus, & ita tenet dom. Paul. in d. l. per agrum, & maximè hoc procedit de nocte quo-

niam

pulchrum non habet: quia potest ire per fundum vicini, dato illo pretio: ut l. si quis sepulchrum, in princ. ff. de relig. & sumpt. fune. & nos. gloss. in d. l. per agrum, Cod. de serv. Et idem quando esset Ecclesia, vel monasterium, & non posset haberi iter, vel aditus per viam publicam, vel per loca Ecclesiae, vel monasterij: quia tunc potest per fundum vicini, dato sibi justo pretio, dummodo vicinus non patiatur magnum detrimentum: per d. l. si quis sepulchr. circa princ. & idem, quando quis non haberet aliunde iter ad suum fundum privatum: quia potest eodem modo ire per fundum vicini, per dict. l. si quis sepulchr. de quo dic. ut dixi in praeed. q. princ. ante fin. Decimo fallit, quando quis invaserit per fundum alienum 30. diebus saltem in ann. qui tunc iterum non potest, nec posset per dominum fundi prohiberi: quia ibi dicitur esse in quasi possessione h. itineris: & si prohibeatur, posset convenire dominum interdicto, de ixin, atque priv. in l. i. in princ. conjuncto, §. hoc interdicto, ff. de ius. atque priv. & ibi est gloss. in vers. conclusio usum, in princ. quia dicit, quod ad huc duo requiriuntur: certum tempus, scilicet quod iuvet per annum, & 30. saltem dies; quorum si unum defuerit, cessat illud interdictum: de quo dicam plenius in 2. q. quod tene menti, & non permittas vicinum transire per fundum 30. diebus uno anno.

Ultimo * principaliter queritur, quot requirantur, ut quis sit in quasi possessione itineris, sive eundi in fundum meum, ita quod eum impedit non possum quoniam eas, & si impedit, teneat interdicto de iti. acq. priv. Et dic quod plura requiriuntur. Primum, quod infra annum iuvet, Secundum, quod fuerit

Hh 2 saltem

Saltem per 30. dies, ut statim dicam in q. preced. in fin. Et ratio, quare non sufficit ire semel, sicut sufficit semel aquam ducere per fundum alterius, ut d. l. i. §. quod autem ff. de aqua quo. & aff. est quia ite per fundum alienum, potest fieri per modum cuiusdam familiaritatis, vel amicitiae. L. qui jure familiaritatis, ff. de aqua pp. & et hincum ite per fundum alienum quod potest fieri per modum cuiusdam familiaritatis, sicut dixi in q. preced. & ideo per primum actum illius non acquiritur quasi possessio. Sed diversitate aquam per fundum vicini non est permittum, nisi ei, qui habet jus faciendo, ut Lagam, Cod. de servit. ideo per unicum actum acquiritur quasi possessio hujus juris ducenti aquam: quia istud non potest dici fessile jure familiaritatis, vel amicitiae, ut not. Bart. in l. 1. §. sed hoc interdicto, s. prime. ff. de iur. actu priv. in d. l. 1. Cod. de servit. & hoc in servitute affirmativa, secus in negativa, quia in illa requiritur factum hominis prohibentis: per not. in l. qui luminibus, ff. de servit. urban. predior. & not. dom. Paul. in d. l. 1. & dixi supra in preced. lib. in 13. quod principali, in vers. quantum requiriatur.

26 Sed * adverte ad istam differentiam inter servitutem affirmativam, & negativam quantum ad hoc ut requiratur factum hominis prohibentis, vel non: quia text. & Bartol. in l. hac autem jura: ff. de servit. urban. pred. per alia verba loquuntur; dicunt enim, aut est servitus urbanus, & requiritur factum hominis prohibentis. & ita intelligitur, l. hac autem jura, & gloss. in d. l. qui luminibus, & in l. 1. Cod. de servit. Aut est servitus rusticus, & tunc non requiritur aliquod factum hominis prohibentis, sed solum negligientia, vel scientia cum patientia adversarij, &

hoc etiam videtur tenere dom. Paul. in d. l. i. vers. circa secundam lect. quod not. quia multi in hoc errant credentes, quod etiam in servitutibus rusticis ad hoc ut quis constituitur in possessione, & sic incipiat praescribere, requiratur factum hominis prohibentis, quod non est verum, ut dixi. Et ista perpetuo tene menti secundum Bart. in d. l. i. §. hoc interdicto, ff. de iur. actu quo. priu. in acquisitione quasi possessionis aliorum iurium incorporalium: exemplum, si commune civitatis patetur aliquem state in consilio semel, sicut patitur aliquando civitas Venetiarum intrare consilium suum forensem nobilis: nam ex hoc non esset in quasi possessione illius iuris ellend in consilio nisi ex frequentia actuum ad minus 30. in d. l. i. interdicto, quia istud potest fieri jure facultatis, vel familiaritatis. Secus si civitas patetur esse aliquem de prioribus, vel proponere in consilio tanquam consularium: nam tunc ex unico actu illius iuris inducetur quasi possessio, per dictam, l. 1. §. quod autem, ff. de aqua quo. & aff. & idem dicit Bart. in d. l. §. hoc interdicto, in ceteris iuribus, ut ex qualitate actuum requiratur unus actus, vel plures: & pro praedictis, vide gloss. in c. cum Ecclesia Surina, vers. trium Episcoporum, extra, de caus. poss. & pro. & ibi etiam per Innocent. & Doctores. Tertio principaliiter requiritur, quod iherit quis iure servitutis credens uti iure suo, ut l. fin. ff. de iur. actu quo. & l. 1. §. Julianus recte, eodem titulo, & l. p. quemadmodum servit, amit. & not. gloss. in l. 1. §. 2. in vers. usus sit, in princ. & ibi Bart. ff. de iur. actu quo. & volunt. Innocent. in c. bone, el. 2. in princ. extra de translat. prel. & in d. c. cum Ecclesia Surina in glossa, vers. trium, & ideo alio modo, quam quasi iure servitutis: puta quia

quia propter rivum qui crevit, aut quia via publica est deficiens, ita quod ad suum ire non poterat, & propriea per fundum vicini ivit: nullum jus sibi queritur: ut l. 1. §. Julianus recte ff. de iur. actu quo. pri. & nos. Rof. in libellis suis civil iuso iur. fin. sibi. hoc modo per fundum alicuius, per 30. dies, &c. Et idem si quis iherit per fundum non vi, aut clam, nec precario, non tamen id jure suo faceret, sed si prohibiceretur non facturus, non detinet ei hoc interdictum: nec propter hoc diceretur in quasi possessione servitutis: ut l. fin. ff. de iur. actu quo. & idem si iherit jure familiaritatis, vel amicitiae etiam per annum, & ultra, propter hoc non diceretur etiam in quasi possessione eundi: ut d. l. i. qui jure familiaritatis, Digestis de acquirend. poss. & ibi dicit Bartol. quod ille causus rite occurrit. Nam mater, & filius sunt simili, & filius vadit per fundum matris, postmodum cum dividunt, dicit filius. Ego possebam talen fundum: nam in dubio intelligitur fusile iure familiaritatis, ut non possideat. Idem dicit in fratre, & sorore simul habitantibus, & habentibus patrimonium indivisiun: quia si frater solus vadit ad possessiones locandas, & fructus solus recolligit: communiter videtur facere causa familiaritatis, per dictam l. si mulier, ff. qui non iuri. amitt. & idem in colono, licet inquinatum vadat Dominus, & ad praedicta vide quod notat Innocent. in c. si diligenti extra de præfer. quod not.

27 Sed circa * praedicta insurgit dubium, quomodo probabitur, quod crediderit uti iure suo? Secundum aliquos probabitur suo facimenti pro qua opin. facit gl. in fin. de actio. Parag. alia in gloss. magna, qua allegatur, quod in his qua consistunt in conscientia,

qui natura. §. cum me absente. ff. de neg. gef. facit quod notat Bart. in l. fin. ff. ae hered. infit. Idem dicit sub dubio forte, si ibi erant signa viae, vel itineris, vel aliqua vensimilia, quae possunt animum adducere ad istam credulitatem, & istud procederet, quando signa viae, vel itineris tendenter ad fundum illius qui ivit: & istud probaret fatis suiss in dubio de jure suo, & sic servitutis, nisi ex qualitate personam aliud praesumetur: ut dixi supra de fatti, & sorore. Item potest probari quod quis ievit jure suo, & si iure servientis ex actibus. Nam quidam sunt actus, quos ego non faciem, nisi quod servitus mihī competet: ut praedictare septem causa eundi. Unde ex similibus actibus potest hoc comprehendendi: secundum Bart. in d. l. 2. §. 2. ff. de itin. actuque priv. qui etiam allegat hoc non per Innoc. in c. bone eod lib. extra de post. pral. ubi omnino vide, quia hoc optime declarat, qualiter potest constare, quando quis ivit per fundum alterius, credens uti jure suo.

28 Item * an requiratur quod quis usus sive itineris per seipsum: an vero sufficiat quod alius pro te ievit? Et dic, quod sufficit quod colonus, aut hosties, aut amicus, vel alias itineris ad fundum fecit, qui pro nobis servitum retinere posse: ut l. 1. §. is colon. & l. 3. §. in hoc interdicto. ff. de itin. actuque priv.

29 Et * not. quod si quis usus fuerit itineris per fundum vicini, quod quoadvisque fuerit ingressus usque ad illum locum in fundo ad quem ingressus esset, dicteret esse in qua possessione, & ei competere interdictum de itin. actuque priv. casus est notabilis cum glo. & not. ul. 1. vers. quod usque in l. 1. §. si quis hoc interdicto de itin. actuque priv. & est

tatio quia agitur de servitute querenda. Nam tunc per usum partis non acquirit jus in toto fundo, secus ubi ageretur de servitute retinenda quam constat eum habere, quia per usum partis tota retinetur: ut l. si stilicidij, §. fin. ff. quendam servit. amitt. secundum glo in d. §. si quis hoc interdicto. quam perpetuo tene menti, & per hoc dicit ibi Bart. multum notabiliter, quod si quis jus colligendi pedagium vult dicere se praescriptissime: si probat quod usus est colligere de talibus rebus, & in illis tantum dicentur acquisivisse, de quibus apparet, quod usus fuerit. Jacob. dicit de praescribenda jurisdictione, quo probata quasi possessione certi actus in illo tantum praescribat. Secus si haberet concessionem ab aliquo, qui haberet jus tenendi: tunc si uitare jurisdictione actu retinetur in omnibus, & idem tenet Bart. in l. si publicanus, §. fin. Digest. de publico, de quo vide plenè in Specul. de jura cal. in §. 1. in princ. ultim. col. in verso. illud etiam no. quod possit & per Innocent. in c. dilectio in fin. extra de offic. Archid. per gloss. fin. in clement. 1. de for. compe. & per Bartol. Angel. & Dd. in l. 3. in princ. ff. de acquiren. poss. per Bald. in l. una est. 2. ff. de servit. rob. apud Apofillis. & plene per Flor. in l. servientes la grande in 10. col. ff. de serv. & in l. si sic constituta, in fin. ff. quendam servit. amitt. & in l. 1. servitus, in fin. princip. & leg. fin. eod. itit. & per Do. Paul. in l. 1. in princ. ff. de jura. cal. & in l. restituta in princ. ff. ad Trebel.

Sed * dubium est, an sit necesse usum 30 viae retinere scientie, & patientie adversario: & videtur quod sic, per l. 1. C. de servit. aqua. Nam cum quasi possessio iuriuum incorporealium nihil aliud sit, quam patientia adversario, ut l. quonies, ff. de servit, ille qui igno-

rat, non potest pati: & sic ille qui utitur, non potest esse in qua possessione illius juris, istud tenet Iunoc. in c. bone et 2. de post. pralat. Sed Bartol. in l. 1. §. hoc interdicto. vers. ultimus quero. ff. de itin. actuque priv. dicit alterius, videlicet, quadam sunt servitutes habeentes caufam continuam, pro quibus datur utile interdictum, uti possit. tunc cum illud interdictum datur possessori, necesse est quod probetur scientia adversarij, cum alterius non possit haberi illa qua possit. Quadam sunt servitutes, habentes caufam discontinuam, pro quibus datur interdictum, de itin. actuque priv. & in istis non requiriunt, quod probetur scientia adversarij, quia verba illius edicti non requiriunt quem quasi possidere, vel quasi possidisse: sed requirunt simplicem usum facti. Dicit enim prator, quo itinere usus es: non dicit, in cuius itineris quasi possessione es, unde sufficit probare, quod non vi, aut clam, non precario. Dicit tamen, quod quod praescribendam servitutem, semper requiritur scientia adversarij: cum sine possessione prescriptio non procedat: ut in c. sine possessione de reg. jur. lib. 6. & ita loquuntur l. 2. de Cod. de serv.

31 Ex * quo not. quod sufficit si aliquis sit usus itineri vel actu, nec defideratur quod fuerit constituta servitus vel debatur, ut l. 1. & 2. ff. de itin. actuque priv. & notat. R. f. in libello superius alleg. Quarto principaliter requiritur, ut fuerit usus quis non vi, non clam, nec precario, ut l. 1. in princ. ff. de itin. actuque priv. & l. 3. §. ait prator. eod. tit. Et dicitur usus vi, quando adversario prohibente: Clam, quando adversario ignorantie. Precario, quando adversario concedente, ad ipsius beneplacitum, & non ultra, quæ om-

nia declara, ut plene habetur per gloss. in l. C. mihi possit & ibi per Dd. & per not. in d. l. 1. §. si tibi fundo, & §. fin. cum l. seq. usque ad §. hoc interdicto. ff. de itin. actuque priv.

Sed circa istud potest dubitari de 33 duobus. Primo, qualiter hoc probatur. Secundo, cui incumbat hoc onus probandi. De primo videtur quod poterit probari per testes: ut not. gloss. in leg. 1. §. 2. in verso. nra. sit. in fin. ff. de itin. actuque priv. & ibi per Bartol. in final. qui dicit, quod hoc non esset verum, quando diceretur, quia non ivesit: quia cum ita sit meta negativa, non coactata loco, vel tempore, non poterit probari. L. actor. cum ibi no. C. de prob. in c. bone memoria Magistrin. de elect. Probabitur ergo affirmativa per testes: Negativa eo modo, quo dicitur infra. De secundo est magis dubium. Quidam enim dicunt, quod hoc debet probari ad adversario, qui dicit vi, clam, vel precario usum. Guilielmo, tamen, in d. §. secundo, in verso. nra. sit. in fin. determinat contrarium, videlicet quod iam debet probari per eum, qui dicit se usum esse itinere, & agit hoc interdicto de itine. actuque priv. argument. dicta leg. 1. in princ. & l. si quis diuturno, ff. ff. servitus vend. Sed Dyn. hoc reprehendit: dicens, quod probato usu 30. dierum, presumitur quod bona fide, non vi, non clam, vel precario ierit; etiam si non probet. Nam sicut in rebus corporalibus, si probetur titul, presumitur bona fides, nisi probetur mala ut l. nemo prado. ff. de regul. jur. & l. si quis emptionis titul. de prescript. 30. ann. Ita in corporalibus debet presumi bona fides solo usu probato, cum quo ad prescriptiones ista duo sim paria, probate usum in servitutibus sine tit. & in corporalibus probare titulum

titulum & longam possessionem. Nam utroque casu idem juris: ut l. 2. C. de servi. & aqua. & l. si quis diuturno, ff. si servitus vendi. Ita sunt verba Dyn. ut refert Bart. in l. i. §. hoc interdicto, ff. de itin. atque priv. ten Bartol. in l. fin. dicit quod Dd. reprehendunt Dyn. Nam ita non sunt paria: quia de jure naturali & gentium qualibet res est libera: l. alius, C. de sero. & ideo mala fides alterius est ipso jure approbata, nisi probetur aliquis, ex quo praesumatur bona fides: sed in rebus corporalibus hoc non contingit. Nam ius communis possidentis non resistit: ut ipse in l. si prius ff. de nov. oper. man. & gl. tangit in l. scut. & si queratur, ff. si servos vend. & ideo Bart. concludit, in d. §. hoc interdicto, ante fin. quod non sufficiat probatio solius usus, sed debet probare aliquis, propter quod ille motus debet ad credendum sibi deberi servitatem: ut leg. i. §. sed si jure & ibi hoc notat. Bartol. ff. de aqua quotid. & ait. quo probato alteri parti incumbit onus probandi, quod ille si usus vi, clam, vel precario: ut probatur in l. 4. in princip. ff. de itin. atque priv. pro quo vide quod dixi supra in vers. tertio in princ. quo not. Quinto principaliter requiritur, quod itineris vel acti usus sit ad predium rusticum: non autem ad predium urbanum. Quia hoc interdictum tenuit tantum rusticas servitutes: ut l. i. §. i. de itin. atque priv. & ita tenet Rosed. in suo libell. circa prin. in illa q. sed queritur quare non pro servitute urbana sicut pro rustica datur: dicit Rosed. in praealleg. iii. suo in 2. quast.

Quod jura magis consulfunt alieni habenti rusticam servitutem, quam urbanam: sicut & alia est differentia inter prædia rustica & urbana: ut l. item que inv. §. qui impleto, ff. loc.

Sed credo quod ita non sit bona ratio sed potius alia, quia frequentius contingit, quod quis vadat per fundum alienum rusticum quam per urbanum: imo raro contingit quod quis vadat per fundum alienum urbanum jure servitutis: lex locuta est de servitute rustica, argum. l. nam ad ea ff. de leg. gloss. in d. l. i. §. 2. ff. de itin. atque priv. dicit quod licet servituti urbanæ non detur interdictum, directum de itin. actuque priv. ramen forte dabatur utile, & sequitur ibi Bartol. dicens, quod si servitus urbana habet causam continuam, tunc habet locum utile interdictum, uti posse l. 1. in pr. & ibi nos. ff. ut poss. & l. scut. & Aristo. si servis. vend. & l. quies. ff. de servitutem. si vero habet causam discontinuam, tunc potest habere locum utile interdictum, de itin. atque priv. & hoc tenebas: pro hoc vide Bart. in l. 1. circa princ. ff. uis poss. Sexto principaliter requiritur, quod ille qui iurit per fundum alterius, habeat etiam fundum juxta illum, & propter fundum suum iurit per fundum alterius: quia nemo interdictum de itin. atque priv. habet nisi & alius habeat predium, & ipse etiam predium habeat, quia servitutem ratione prædiū alieni quis habere non potest, ut l. i. ff. communia præd. & Insfr. de sero. §. inter rusticorum, versic. ideo autem, & maximè cum hoc interdictum non tueatur nisi multicas servitutes: ut l. i. ff. de itin. atque priv. & hoc tenet Rosed. in d. suo libell. versicul. positiones actiorum. Septimo principaliter requiritur, quod inter predium quod patitur, & fundum vicini, non sit aliud predium, per quod ire non possit, quia tunc non competenter hoc interdictum, & ratio est secundum Ros. in prædicto libell. quia hoc interdictum cum est ad

tuncandas

extendas rusticæ servitutes, ut dixi, medium prædium quod non servit, impedit servitutem: l. qui sella. §. fin. ff. de sero. rust. præd. & plene dixi supra in lib. præced. in 7. quast. princ. Octavo, & ultimum principaliter requiritur ad hoc, ut competat istud interdictum de itin. aitque priv. quod ille qui fuit usus horum in saltem 30. diebus, ut dictum est supra, fuerit prohibitus, ut l. 1. in princ. §. 1. & 2. D. de itin. atque priv. & no. Rosin altero libello suo sapientias allegat. Quia autem requiratur ad preferendam servitutem, vide qua plene dixi supra in lib. præced. in 8. quast. princ. versicul. dictum est supra quod servitus habens causam perpetuam, &c.

34 Sed * dubitari possit, quæ utilitas resultat ex hoc, quod quis iurit per fundum alienum, modo saltem 30. dies, & propter hoc dicatur esse in quasi possessione. Et gl. l. i. §. 2. in gl. magna. D. de itin. atque priv. format istam questionem: dicit enim primo, quod quidam volunt, quod proficit in hoc: quia presumuntur competere ei servitutem, five negotiatoria conveniuntur, five confessoria agat, quod potest licet possideat: ut D. si servis. vendit. leg. & si foris. §. scindunt, & pro eis Cod. de prob. l. five possident, & Cod. de Episop. and. l. ne credideris, & Cod. si adver. cred. leg. 1. & in auhen. de testib. §. si vero & ita fuit opin. placere qui voluerit, quod quis in possessione, vel quasi presumatur habere jus, nisi probebat contrarium, quam gl. reprobatur in l. item ret. C. de prob. & si sua op. non est vera. Alij dicunt, & ita est secunda opin. quod prodest quod hoc, ut si impeditur, postea possit restituere, scilicet extra judicium, & si redditum interdictum non in jure, sed in ipso prædio, licet

11

Ex

35 Ex * qua singulariter notari se-
cundian Bart. ibi quod etiam in quaſi
poſſeſſione juſis, habet locum illud
quod dicitur viua vi repelleſte licet;
et idem ſi univerſitas vel capitulum
coadunatur ad aliquid faciendum, &
ibi eſſet aliquis, qui non eſſet de cor-
poſte illius capitulo vel univerſitatis, &
veleſt omni modo ibi eſſe, poſter licite
per univerſitatem expelli; quia tur-
bat univerſitatem vel capitulum in
quaſi poſſeſſione juſis, in qua eſt.

36 Secundo * not. quod in iſis ſer-
vitutibus incoſporalibus, que habent
cauſam discontinuam, dicitur quis
eſt in quaſi poſſeſſione, ſi modo illo
anno uſus ellet tempore ſufficienti:
puta 30. diebus, ut dixi in quaſi. pre-
ced. in fin. adeo quod ſi turba me poſ-
ſum contineat reſiſtere de facto. Sed ſi
eſſent quadam jura que non requi-
runt uſum niſi interpolatum magno in-
tervallo, tunc dicit ibi Bartol. quod
putat ſufficiente me poſſeſſio ſemel à
longo tempore retro. Exemplum, in
l. fin. Cod. de ſervitio. & intelligitur
tunc, quod dicitur hoc interdicto, hoc
anno, hoc eſt, hor uero tempore, quo
requiruit uſus: ut iſo quinque-
nnio vel decennio, vel ſimili in
elecțione Epifcopi, vel Abbatis: ſi
quis 30. ann. vel circa elegit Epifco-
pum unum certum: ſi modo debetur
eligere & impeditetur: ſufficit cum do-
cere, quod fuit in quaſi poſſeſſione ju-
ris diligendi, in proximo praecedenti elec-
tione, quod eſt not. & de iſta materia,
quando quis dicatur eſſe in quaſi po-
ſeſſione juſit incoſporalium, vide per
Innocent. & Dd in cap. 1. extra de cauſ.
poſſ. & pro. Sunt etiam aliae utilitates,
eſt in quaſi poſſeſſione juſis, que po-
nuntur, in l. ſicut, ſed ſi queratur, ff.
ſi ſerv. vend. & ibi not. & vide per
Cyn. in l. 2. in 4. q. Cod. de ſer. & aqua.

Et * pro declaratione praedictorum 37
quaſo, quomodo dominus poterit ex-
pelere eum qui eſt in quaſi poſſ. juſis
eundi per fundum ſuum? & gl. in l. 1.
§. 2. in gloss magna. ante fin. ff. de itiner.
aliquaque priv. dicit, quod oportet quod
agat dominus negatione & probet illi
leviuteſt non competeſte, alias non
poterit eum expellere. Sed dicit Bartol.
quod hoc non eſt verum. Non enim
habet neceſſe probare dominus ſervitutem
non competentem, ſed ſuffici probare
le dominum: & tunc utenti ne-
gabitus facultas utendi ſervitutem niſi
probet ſibi competeſte, ut ff. ſi uſu-
frui. pet. l. uſi frui. & ibi not. & l. ſicut.
ff. ſed ſi queratur, ff. ſi ſerv. vend.
& habetur plene per Bart. in l. ſi prius,
ff. de nov. oper. mone. Sed tenendo
opin. gloss. quod. dominus habebet
neceſſe probare illi utendi ſervitutem
non competeſte, qualiter probabitur?
Dicit gloss. singulariter, in ditt. l. 1.
§. 2. in gloss. magna in fin. quod pro-
babitur per teſtes, qui ſtabant ibi pro-
prio, qui dicent, quod non fuit uſus
ire, ne potuerit in, qui vide-
reſt, quia gloss. eſt multum notabilis;
quia docet probare negativam, l. &
idem not. alia gloss. ſimilit. in Auben.
de habe. & fal. ſ. ſi vero abſent. in ver-
ſe. & videlicet in fin. colum. 1. & vide
de hoc dom. Aut. Bart. in c. ex tenore
ante fin. 2. colum. extra de teſti. &
Angel. in ſ. hinc nobis, in 4. colum. in
principia authen. de habe. & fal. Vel po-
test probari dicta negativa per teſtes
ali modo, ſecundum gloss. in d. l.
§. 2. ſi qui dicit le videlicet tali die vel
mense probabur per teſtes, quod ſci-
erit alibi fuſſe illa tempore: ut l.
optimam. C. de contrahens. & committens.
ſuppl. facit quod not. in l. Pantomius.
ſ. rei perduellionis, ff. de aquir. habe.
& de iſta probatione negativa habe-
tur

tur in Lector. Cod. de probat. in c. bona
memoria, extra; de dict. dicit tamen
Dyn. quem sequitur Bartol. in d. l. 1. §. 2.
ff. de itin. aliquaque priv. quod ita vide-
tur illi dura probatio. Quid enim ſi
portatur in carrua vel curru corporis,
ita quod videri non potuit, vel ſi iuit
tempore quo illi teſtes erant in domo
ad comedendum, vel. &c. Certe
non video, dicit Dyn. qualiter iſta pro-
batio, de qua dixi, concludat; Prae-
terea illa probatio non concludit illi
ſervitutem non competeſte: licet con-
cludat illuſt non eſt uſum ſervitute,
niſi veller probare, tanto tempore non
eſt uſum, quod ſervitutem perdi-
dit.

38 Hactenus * uſum eſt de interdicto
de itin. aliquaque priv. quod competit illi
qui iuit per fundum alienum, hoc an-
no per 30. dies, ſi impeditur vel prohibi-
etur ire. Nunc videamus de alio inter-
dicto de itin. aliquaque p. iv. refi. quod
competit illi qui habuit ſervitutem
itinoris vel actus, vel via, vel vultuſi-
cere & impeditur ab aliquo reficere
locum illum in quo iter vel actus, au-
via ſibi debetur, ne quis impedit, vel
prohibeat te volenter reficere iter, vel
actus aut viam, ut l. 3. ſ. ait prator,
ff. de itin. aliquaque priv. & ad hoc, ut
ſitūd interdictum conparat, multa ſunt
neceſſaria. In primis enim requiriuntur,
quod aliquis ſit uſus hoc anno, ut l. 3.
ſ. ait prator. & ſ. ſit autem, ff. de itin.
aliquaque priv. & intelligo, ſilicet 30.
diebus, ſicut dicit in interdicto praedicti
argum. l. 1. §. 1. eodem iſuſo
l. & ita not. gloss. in d. l. 2. in versiculo
ho. autem uſi u. t. Roffet. tamen, in li-
bellos ſuis in iſi. ſi tu habes ſervitutem
via, vel itineris, vel alii & viſi reficere
locum. &c. versiculo fed queritur, aut ſit
interdictum, tenet contrarium videli-
cet quod in primo interdicto neceſſe

habeo probare tantum via ſuſum hoc
anno ad minus per 30. dies, ut ſupe-
rius dixi, ſed in iſto interdicto, de itin-
er, aliquaque priv. reficendo, debeo
probare via utam hoc anno. Secun-
dum requiriunt, quod quis ſit uſus,
non vi, non clam, non precatio: ut
ditt. ſ. ait, prator. quod declara, ut
dixi ſupra verſ. 4. principaliter re-
quiritur. Terrium ſilicet quod ſit uſus
iuxta ſervitutis, vel pro juſ ſuo: ut
l. fin. ff. de itin. aliquaque priv. & ibi
Bart. hoc tener, que dicit, quod etiam
putas ſi qui diceret habere ius eundem
cohaerens personam, non quod eſſet pra-
dicta ſervitutis, habere locum hoc
interdictum: ut l. 1. ſ. illud, verſic.
praeſed. ibi etiam hoc not. Bartol. ff. de
aqua quorū. & aſſi. Quartum quod
probet ſibi ſervitutem competeſte, ut
ditt. l. 3. ſ. hoc autem, & ibi omnino
vide gloss. in verſ. & ei ſervitutem com-
petere, & ibi etiam Bart. Et in hoc
differt à praecedenti interdicto, in quo
non requiriunt: quod ſervitus debeat
vel conſtituta fuerit illi, qui uſus
eſt itineri vel actu, ut dixi ſupra ver-
ſicolo tertium principaliter, & que di-
cam in iſtra. Item in hoc interdicto
cum duobus ſequ. requiriunt, quod
habuit uſum illius itineris, vel actus,
aut viſe tanto tempore, cuius non ex-
tat memoria, ut leg. apparet, ſ. ſi qui
ſervitutem, ff. de sim. aliquaque priv.
Nam dum dicit ibi text. longava poſ-
ſeſſionis, expone etiam longiſſima &
talis, cujus non extat memoria: quia
cum ſervitus itineris, actus, aut viſe
non habet cauſam continuam: ut not.
in leg. ſervitutes, ff. de ſervi, ideo talis
tempus longiſſimum neceſſarium eſt,
ut illa ſervitus acquiratur, ut ff. de
aqua pluv. arcen. l. in fin. & l. 2. ſ. 3. &
not. per gloss. & Dd. in l. ſervitute. Et
ideo uult gloss. in d. ſ. ſi qui ſervitutem

& Rof. in d. t. tit. si tu habes servitutem via, &c. nisi allegaretur titulus: quia tunc sufficiet longum tempus 10. vel 20. ann. ut nos. gloss. mag. in fin. in l. servitutes, & in a. s. si quis seruitutem in vers. longe via, in fin. de quo dic ut plene dixi, in preced. lib. in 8. qna. princip. Si autem esset servitus, que habent causam continuam, tunc quereretur longo tempore: ut l. si quis diurno, Digestus si serv. vend. & nos. in d. serv. Quoniam requiritur, quod volens reficere debeat caverre nomine danni inf. eti. propter opus quod vult facere in reficione, ut d. l. 3. §. qui hoc interdicit. Sextum quod reficere aliquis usque ad modum confutum imposita servitius: ut l. 3. Paragrapho hoc autem, vers. fieri autem potest, ff. de iiii. attinge priv. Septimum, quod impedituit ille, qui vult reficere, reficere vel apponat ea quae sunt necessaria ad reficendum: ut l. veteres eodem sit. Octavum, quod si aliquis vult reficere, non poterit ea quae sunt necessaria ad reficendum longiore itinere, ut deterrimo causam fundi faciat: tunc enim impune poterit prohiberi: ut d. l. veteres, §. fin. quod nos. secundum Bart. ibi, contra nuncios communis, quibus debet solvi pro itinere tantum pro qualibet miliari: quia si ipsi fecerunt viam longioram, sibi impudent cur fecerunt, ut ibi, & l. non tan. n. §. annu. ff. de exercitu, & hoc verum, nisi via brevior non esset secura, vel sibi suspecta: & l. eos, §. fin. & ibi gloss. de ful. & vide etiam de hoc per Bart. in l. 2. Cod. de cursu publico lib. 12. & nos. in l. Imperator. Digestus de app. & vide qua plene dixi, in l. 3. in princ. ff. de verbis. signific. Nonnum, & ultimum oportet, quod ille qui in v. reficere, poterit ea quae sunt necessaria ad reficendum, per eam

patet agi per quam sine majori incommode domini fundi portari possunt, aliquid impune probihetur potest: ut l. apparet. in princ. & §. & de praedictis rite per Rofr. si tu habes seruitutem via vel itineris, &c. in princ.

Sed * quarto in istud interdictum 39

de hinc, atque priv. reficere si aliquid a precedenti, scilicet de itin. actuque priu. & sic an sint duo interdicta, vel unum tantum interdictum, habens duo capita? Et videtur quod duo sint interdicta. Nam verba praetoris separatis ponuntur in primo & secundo interdicto. Item dicit. l. unde Paragrapho hoc autem, ff. codem, quod hoc interdictum diflat a superiori, ergo est aliud. Item quia in primo habeo necesse probare via tantum usum huc anno, ad minus per 30. dies, ut dixi in precedenti q. princip. in fin. In isto autem debeo probare via usum hoc anno, & debitam mihi servitutem, de quo dic, ut supra versiculus 3. & 4. item primum competit pro possessione tantum recti nra: istud interdictum secundum continet causam proprietas, quodammodo: ut l. 1. §. quedam de interd. & Bartol. in l. 3. §. hoc autem, in princ. codem iii. & ratio est, quia sicut non sufficit in t. vend. probare me possedisse; nisi & probem dominum, l. in rem in princ. ff. de rei vendie, ita in hoc interdicto non sufficit probare me possedisse, nisi etiam probem servitutem constitutam mihi, d. §. hoc autem, & ex his not. differentiam inter haec duo interdicta. Alij vero dicunt, quod unum est interdictum habens duo capita & hoc videtur teneri gl. in dict. §. hoc autem in vers. & ei servitutem competere, ante finem, ibi, item nos. quod hoc secundum caput, & hoc posse

rest probari à simili, sicut & alias Aquilia dicunt una, habens duo capita, primum & tertium: ut infra, ad l. Aquil. §. o. 3. ff. ad l. Aquil. l. 2. Item sicut lex Julia dicitur una, habet tamen quinte capita, Digestus de lib. & post. l. Gallus, & sic conditio etiam dictum, unica, habens duas partes: ut ff. de cond. & demonst. lxx scriptura, & hanc partem tamquam oleum videtur esse qui Rof. in praeslegat. tii. vers. quaro an iud.

40 item quinto * in hoc interdicto secundo si habet quis necesse probare servitutem sibi constitutam, dic ut dixi supra versiculo quartum, quod probet, in quo non differt à confessorio. Et quid probet istud interdictum interpretari? Nam in confessorio similiiter oportet quod quis probet servitutem sibi constitutam, vel testamento, vel pacti, aut stipulationibus, vel longo tempore, vel longissimo, cujus non extat memoria: nam habebit iustit. de alt. §. aqua, & de serv. §. fin. ff. si serv. vend. d. l. 2. & l. si quis diurno habebit in l. servitutes, ff. de serv. Respondeo hoc esse differentia, quia hoc interdictum de itin. actuque priv. reficendo competit tunc tanteum, quando quis vult reficere, qui dicit sibi debitam servitutem. Alias autem si quis prohibeat volentem alio modo ut servitute, non haber locum hoc interdictum, sed confessoria tantum. Nam si nobeas ut servitute, & negabam te volentem uti, tu non habes interdictum hoc, sed confessoria tantum, ut dixi. Et ita confessoria est genus, quantum ad hoc interdictum de itinere atque reficendo: quod ubique competit interdictum, competit & confessorio, ac ubique competit servitutem. Secus si ab altero incipias scilicet à probatione proprietatis, videlicet servitutem constitutam

I i 3 esse

41 Utterius * quarto, quare in hoc interdicto est necesse probare ista duo, scilicet usum hoc anno fuisse, & servitutem sibi constitutam esse, ut dixi in precedenti q. nonne satis est si probet unum tantum: scilicet servitutem sibi constitutam esse: quod videtur per d. l. loci corpus, §. si quis mibi si servit. vend. & per l. unde, §. hoc autem, & ibi fin autem & ibi: ut esse sibi reficendi ff. de itin. attinge priv. gl. mons istam q. in d. §. hoc autem, & dicit si a primo incipias, scilicet à possessione vel usu, duo sunt necessaria, probare te ulmo hoc anno, & tibi competere servitutem. Secus si ab altero incipias scilicet à probatione proprietatis, videlicet servitutem constitutam

esse, nam tunc illam probare tantum sufficit: sicut alias dicitur, nulla possessio amittitur, nisi corpus & animus interveniant, ut de acquirend. poss. leg. quemad. quod est verum, si a copote incipias, secus si ab animo: quia tunc sufficit sola animus, ut l. 3. § in amitenda cod. iii. Item sicut & alibi lex dicit, docere debet auctor suum interelle in actione ad exhibendum tempore litis contestata & non tempore sententiae, quod est verum, si a tempore litis contestata incipias, secus si a tempore sententiae, quia tunc illud sufficit: ut ff. ad exhib. l. i. g. 5. ult. Simile etiam habetur, in l. potest. C. de jure delib. & l. si liqueat. Cod. de inoffic. don. & dicit Bartol. in d. § hoc autem, quod istam op. videntur tenere omnes Dd. tamen secundum gl. huius opinio. obstat quod dicitur, in dicit. § hoc autem, ibi, ceterum si deficit alterutrum, deficit interdictum. Sed expone secundum gl. Alterutrum pro altero, sicut & alias, ff. de leg. 1. l. si ex toto, §. 1. Vel aliter potest dici & ista est secunda opinio secundum gl. in d. § hoc autem, videlicet si in confessoria prohibetur quis rechice, sicut est si proberet servitum competere agenti confessoria, sed in hoc interdicto duo probari debent, ut dictum est, & istius placeat Bartol. in d. § hoc autem, & videtur hoc tenere gl. ibi, & Rof. in loco predileg. qui dicit, quod nihil prodest in iudicio agere hoc interdicto, sed tantum in confessoria, quia minor onere probandi gravatur, quod intellige de isto secundo interdicto, seu secundo capite de iur. actu. refe. secus in primo: quia in illo non requiritur, quod probetur, quod si servitus constituta, ut supra dixi. Unde tu sis caurus, ut si in ordinis rechiceret aut actum vel viam potius intentes confessoriis,

quam interdictum de itin. actuque refic.

Ultimo * quanto quare in hoc interdicto si probo me esse in quasi possessione viae, itineris, vel actus, habeo necesse probare quod sit mihi invito servitus constituta & quare non sufficit sola quasi possessio, cum & hoc alii in rebus corporalibus sufficit, quia si probo me possidere, non habeo necesse aliud probare, & nisi auctor probet quod intendit, possessio remanet apud me: ut l. final. ff. de rei vend. & l. 2. Cod. de probatio, cum simil. Item quia hoc est in liberali causa quae est res favorabilis, l. liberias, ff. de reg. iur. & praetor favet liberatibus: ut l. 3. ff. de alien. jud. mu. can. fac. & §. fin. infis. de dona, tam si possideo aliquem servum, & illa dicat se liberum, non haber necesse probare se liberum, nec ego habeo probare illum esse servum, cum sufficiat mihi sola possessio. Cod. de prob. l. & si possessione & l. vis ejus, cum favorabilitate cuius perfunctorum, quam retum: ut leg. fonsimmo, C. de sacrof. Eccles. Responde secundum Rof. in dicto suo libello, si tu habes servitum via & c. quia non est in promptu. Nam qui servitum sibi debet contendit semper in alieno molitur, & in te aliena intendit illam sibi debet; & aliquo si res esset propria servitus peti non posse, l. ai. fr. ff. de usufr. pet. Unde ex quo certum est, quod servitum mihi affer in alieno, necesse est quod debeam probare quod mihi debeatur per stipulationem, vel testamentum, vel longo tempore, aut longissimo, ut dixi in precedenti lib. in 7. quest. pinc. nam quodlibet praedium presumitur liberum, nisi probetur servitus impedita: ut leg. altius, Cod. de serv. & aqua. At in rebus corporalibus sufficit mihi sola posses-

Nam

Nam si possido, non habeo necesse aliquid probare, cum de intentione auctoris non constet: ut d. leg. fin. C. de rei vend. & l. qui accusare, C. de eder. Sed si constaret de intentione auctoris, tunc prior haberet necesse probare qualiter illa est situa, ff. de rei vend. l. officium. Sed quando dico servitum me quasi possidere, quia constat de intentione adversarij, id est, quod primum est suum, necesse habeo probare servitum mihi contigitum eis, vel alio modo mihi debitum; & hic est casus ubi quis possidens, obtinet partem auctoris, ut infra.

de alt. in §. que. Item ire per fundum alienum cultibilem libertum est: prohibere tamen ingredi volentem possum: & si ingreditur injuriam tenetur: postquam tamen ingressus est, illum prohibere non possum prohibitione non interveniente, ut l. iur. §. ff. de injur. & l. infis. de rer. div. §. planè, de quo dixi, ne dixi supra in vers. quarto pen. Nec obstat quod dixi de servo proclamante, quia ex hoc quod servus est in possessione servitum, & proclamat in libertatem, dicit se liberum, & affirmativam proponit, unde merito debet se probare liberum, in servitibus autem contra. Si enim possideo, & dominus prædicti servientis intentet negotiorum contra me: ego ei contradicam, jus essem hi cundi agendi, quia affirmativam propono, illam probare debeo. Idem est in servo: cum enim servus proclamat in libertatem, & ego nego ipsum esse liberum: quia simpliciter factum nego, non debeo probare, ac sufficiat mihi sola possessio. Ille autem qui dicit se liberum, cum affirmativam ponit, teneat ipsam probare, habetur in l. scriptis, ff. de nov. oper. nunc. & in §. que. Infisus de alt.

Cetera circa istam materiam vide in superiori lib. 1. in tit. de ser. iiii. seu accus. & in tit. de aditu, seu iuvare, & qua dicam in seq. tit.

ADDITIO.

a Conceditur. Quando aliquid alicui concedimus, licet ad aliquem usum, an cencentur concessi proprieatis. Vide Cor. 4. vol. consil. 295. & consil. 32. Utrum concedens concedat necessaria omnia que sequuntur ex illo: Kelpon, quod sic. 3. dist. quo iure, & de iure, & de officio. de. cum super. de dolo, & coniu. cum dilectu.

b Factum. Utrum plus sit facto consentire quam verbo? Refond. quod sic, gloss. est in cap. in causis de elect. videlicet gloss. in c. dilecti filij. el. 1. de app. ubi plus factis loquuntur, factum ubi promittitur, venit quod intercessit in obligationem, ff. si quis in iua voca. non ier. l. cum qui.

c Res legata. Quilibet in traditione sua rei potest pactum apponere, dummodo sit legibus approbatum, leg. in traditionibus, ff. de pot. de condit. c. verum in gloss. rem habere videtur qui featur pretio eius, ff. de usufruct. l. quia qui pretio, & vide Cor. 1. volum. conf. 8.4. & consil. 199. incipit. in praefenti.

d Venditione. Adverte quod si vendens intendit vendere unum rem. & emens intendit emere aliam in substantia, non valeat venditio: ut vendens intendit unum agrum vendere, & emens alium emere, l. in venditionibus ff. de contrah. empl.

e Emphyt. Emphyteuta, & vasillus ad tempus constituti non tenentur carevere de restituenda re, vel salvanda, glo. est sive g. ff. de usufr. l. 1. Sed contra videtur calus, C. de leg. l. 2. Bal.

f Fundum. Perendo simpliciter nunc quid

quid videatur petere servitum: gloss.
est not. quod sic in l. rei appellatione, ff. de
verb. sign.

g. *Dannum*. Damnum presumitur in
dubio datum à proximioribus, & vici-
nioribus. text. est not. in l. i. in pr. ff. ad
Sylla. de fundo instrucl. leg. si ita ref.
in fin. ff. loc. l. dominus hororum, &
non apparente malefactore tenetur
ipsi. Digest. de incen. ruin. & naufragi.
ne quid naufr. vide Jaco. de Aret. in
auth. nulli iudi. § quia utro

h. *Possessio*. Possessio violenta non
relevat possessorum ab onere probandi.
C. de probat. l. ff. vis & ibi per Bart &
Innoc. in cap. 2. exira de serv. non
ordin.

i. *Negator*. Si in judicio deducatur
quis habeat necesse probare, vide gl.
Dig. de oper. nov. nun. l. si prius Dig. de
tit. actusque pr. l. i. § loc. interdictum.
Ray. sed qualiter in negotiora proba-
tur de jure suo, in tit. cod. quod per
vicos qui proprie stant, ut dicit gl. in
d. i. § loc. interdictum. Bald.

k. *De negatoria*. Dic ut per Bart. in c.
cum Ecclesia Sacerda, de caus. poss. &
proprietate per Dyn. Inst. de adl. §. sequ.

l. *De negativa*. Negativa quomodo
sit probanda, vide Corn. i. vol. confil.
100. Et probatio negativæ videtur
impossibilis, si non est coartata loco,
& tempore, in 2. vol. confil. 43. Et ne-
gativa est probanda per cum qui se
fundat in ea, vide in 4. vol. confil. 87. &
vide Alex. 3. vol. confil. 136.

m. *Rescives*. Quid si rescire, tex. est
melior, quam sit in iure, ff. de riv. l. i.
§. deinde aut preter rescire. Bal.

n. *In rebus corporalibus*. An in cor-
poralibus requiratur animus & cor-
pus, id est voluntas, & factum: nam
incorporal facta possidentur, ff. de
serv. sub. pred. l. servitum que in super-
ficie in fin. principij. Ita notat Innoc.

in capitulo de ref. spol. unde omnia
incorporalia juris intellectum habent
quia jura sunt. Sed quedam inherenter
rebus corporalibus, ut jurisdictio, quæ
adhaeret territorio, ut C. ubi, & apud
quos l. fin.

CAPUT II.

De Servitutibus actus.

1. *Actus est ius agendi, vel iumentum, vel vehiculum.*
2. *Actus qui habet, an iter quoque habere dicatur.*
3. *Actus & iter in quo differant, & convenient.*
4. *Iter qui habet instrumenta agrorum ducere negat: sed quod alterum habet sic.*
5. *Actus & via in quo differant.*
6. *Actus latitudo quanta esse debet.*
7. *Servitus actus si tam angusto loco concessa fuerit, ut neque vehiculum, neque iumentum per locum perducii posse, an actus vel iter esse dicatur.*
8. *Actus serv. in fundo habens, an per quamlibet e, in partem serv. actus si posse, & aliquando per viam, aliquando per aliam.*
9. *Actus electio ad quem spectat quando sine alia loci determinatione constituantur, an scilicet ad constituentem, & ejus heredem, an illi, eni actus servitus constituta fuerit.*
10. *Actus per certum locum si quisquam alius cessit, an posse potest pluribus per eundem locum actum cedere.*
11. *Actus uno si debetur: ut vehiculus trium generum meretur: & alio genere usus fuerit: vel quia superfluum erexit: an per hoc ipsam servitutem amserit.*

12. *Actus*

12. *Actus servitutem si fundus debet, & vi fluminis ponit occupatus sit: & potest alieno restringens: an servitus amisa in primum statum restituatur.*
13. *Actus servu inueni locus debens si quis inauditus fuerit: an dominus fundi pati teneatur, quod posse sit leui servitus debetur in alia parte fundi agere.*

De secunda * servitute rusticæ, qua
datus dicuntur, nunc est eviden-
tiam. Actus est ius agendi, vel iumentum,
vel vehiculum. l. i. §. actus, ff.
de serv. rust. pred. & §. actus. Inst. eo.
& intelligi agendi, ducenti ad manus,
vel ante se, vel subtus se, ut nota-
t. gl. in dict. juribus, ita quod qui iter
habet, etiam habet: qui actum habet,
& iter habet; coequi utri potest sine
jumento, ut ibidem dicitur. Sed contra
hoc ultimum opponuntur, & vi-
detur quod in illo qui actum habet,
iter non habet: quia iter & actus
sunt diversæ & separatae servitutes, ut
patet ex carum distinctione, ut leg. lo-
ci corpus, §. i. ff. de serv. sec. d. una
potest esse linea alia, ut ibi: nec una
inclusa in alia: ut leg. i. ff. de adl. leg. &
ideo sunt diversæ itæ servitutes, iter,
& actus, ut si primo pejig iter, &
succubui, nihilominus actum potest
poteris: ut l. si paret, §. si quis iter, ff.
de except. rei jud. & notat. gloss. in d.
§. i. Nec etiam ille, qui habet actum,
potest habere servitutem itineris: quia
tunc haberet duas servitutes: & una
dempta, altera remanet: leg. si ades
mea, in princip. Digest. de servit.
urb. pred. Quod tamen lex negat,
quia admittit itinerem ubi debetur
actus, nihil amittit, ff. de adl. le.
l. ad hoc ref. ondeo secundum gloss.
in d. l. quod iter unum est, quod est

servitus, aliud quod non est servitus,
sed quedam commoditas, quæ inicit in
servitum actus.

Si * queritur de isto secundo itine-
re, scilicet quantum ad commoditatem,

& non quantum ad servitutem: & tunc
qui actum habet, iter habet: ut not. gloss.

in l. i. §. actus, ff. de serv. rust. pred. & Inst.
eo. §. actus, & in dict. loci corpus, §. i.

ff. serv. vend. & in d. l. ff. de adl. le. &
non potest, secundum, gloss. ibi, ista com-
moditas separari ab actu, & potest esse

ratio, quia ita commoditas itineris di-
citur esse pars integralis ad actum: quia
ex commoditate itineris, & agendi

constituitur actus: ut leg. si pupilli,
§. qui actus, ff. de oper. nov. nun. se-
cundum gloss. in l. i. nunc. §. si quis

iter, ff. de exec. rei, & ita not. Bart. in
l. qui nunc. ad. ff. de verb. obl. dicit

tamen gloss. in d. l. loci corpus, quod
etiam quod commodum potest esse

unum indubitanter sine alio, ut quia sic
in constituta servitute sit actum, ut

solus tantum iter, vel cum socio, vel
cum equo, vel vehicule tantum. Pro
hoc text. in l. servit. §. modum, in princ.

ff. de servit. Si vero loquimur de pri-
mo itineri, quod est servitus, & itud
non continetur sub servitute actus:

imo tunc sunt duas diversæ servitu-
tes, & partes separatae, ita loquuntur
contraria.

Vidimus divisionem servitutis a-

etus, nunc secundo loco declare-
mus in quo differant, & conve-
nientiam actus, & iter. Et breviter in
hoc differunt. Nam iter est quo quis

pedes, vel equus committat potest:
Actus vero, ubi etiam armenta tra-
here, & vehiculum ducere licet: ut

leg. iter. ff. de serv. rust. pred. & expo-
ne armenta, ut sunt boves: ut leg.
boves, in princip. de verb. sign. & leg.

servit. legatis, §. armento ff. de leg. i.